

В. АНДРІЄВСЬКИЙ.
(Ліберець)

**ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ
УКРАЇНСЬКИХ ПРАВИХ ПАРТИЙ.**

БЕРЛІН 1921.

*Всі спокою щиро прагнуть
А не в оден гуж всі тягнуть:
Той ні право, той на ліво,
А всі браття — тото диво...*

*Нема любви, нема згоди, —
Від Жовтої взявши Води
През незгоду всі пропали —
Самі себе звоявали...*

(З сіриха який приписують гетьману Івану Мазепі).

Під правими українськими партіями й організаціями я розумію такі, що не причисляють себе самі до соціалістичних, що соціалістичної доктрини не беруть за основу свого світогляду і не беруть собі за конечну ціль в більшій чи меншій мірі тепер, чи в будуччині осягнення соціалістичного ладу. Ні одна з таких українських правих партій ніколи за час існування Української Держави і до того, — за часів Укр. Центральної Ради, не брала участі в правлінні над Україною, в жаднім уряді на Україні своїх заступників німа, не мала навіть репрезентантів в українськім парляменті — Центральній Раді, тому не може взяти на себе ніякої відповідальності за державне будівництво України.

До правих українських партій треба при-
числити:

1. Українську Демократично - Хліборобську Партію.
2. Українську Народню Партію (що заложена 15. травня 1919. р. у Станиславові і в продовженням »Всеукраїнського Союза хліборобів - власників« (селян), котрий в свою чергу повстив в жовтні 1918. р. в наслідок розколу Київського Областного Союза хліборобів-власників (поміщицького).

До українських правих організацій треба зачислити:

1. Український Національний Союз »Україна« (заснований в 1919 — 20. р. у Берліні).
2. Союз »Хліборобів - Державників« (засновано в квітні 1920. р. у Відні).

Мусимо одріжняти українські праві організації від таких, що тільки виникли, або розвинули свою діяльність на Україні, з українством не мали нічого спільного й самі себе українськими не рахували. До таких належать напр. »Союз Хлъборобовъ-Собственниковъ«, або славнозвісний »Протофісъ«. З другого боку не можна до правих укр. організацій зараховувати й таких скоріше авантурницьких, з чужого утримання існуючих організацій як «Украинский Національный Комитетъ» в Парижі, на чолі котрого стоїть пан Моркотун, колишній член Центральної Ради, отже тим самим особа якогось »лівого« напрямку.

Непоінформованість про праві українські партії на Україні й за кордоном являється наслідком слабо розвинутої їхньої діяльності з одного боку, а з другого — до того спричинилися завсігди неправдиві, часто свідомо лживі

інформації, що поширюють люде-лівого напрямку проти своїх політичних супротивників. До таких неправдивих інформацій треба однести хочьби те, що ніби Укр. Демократично-Хліборобська Партія складається з поміщиків (вона фактично начислює понад 95% селян).

* * *

Коли розглядати програми правих партій в порівнянню їх до програм партій лівих, то на перший погляд зовсім не кидається в очі така непримирима між ними ріжнича, щоби виключала можливість співробітництва їх в державнім будівництві України, як це на практиці своїм поступованням довела українська соціалістична демократія.

Так праві укр. партії обстоюють парламентарно-демократичний устрій Української Держави, п'ятирічну формулу виборів до народного представництва, всі громадянські свободи; в робітничому питанню признають мінімум соціалістичних домагань (8 год. робочий день, державну охорону й обезпечення робітників і ін.). Не ріжняться в поглядах на справи фінансів, освіти та громадського самоврядування. Правда, в деякі ріжниці в політично-національних програмах обох груп, але ті ріжниці не можна вважати за непримиримі. Так, напр., праві партії не виставляють конечним республіканського устрою Української Держави, а «Союз Хліборобів-Державників» висловлюється навіть за монархію. Але «Народня Партія» напр., вже в першім, артикулі обіжника що до партійної тактики заповідав: «твердо й непохитно додержуватися принципів демократизму, правного ладу й парламентариз-

му^{*}). Щож до монархізму «Хліборобів-Державників», то це не є монархізм якогось консервативного, застарілого, реакційного гатунку, — це є »неомонархізм«, який обстоє в »Трудову Монархію«, а в державнім керовництві надав головну роляю «Трудовій Раді Державній», цебто заступництву робітничих (в широкім значенню цього слова) організації^{**}). Під тим зглядом »Союз Хліборобів-Державників« в принципі не відріжняється від найлівіших соціалістичних партій—до комуністів включно. В тім праві партії розходяться з соціалістичними хіба в способах переведення демократичних лозунгів. Тую речницю найліпше характеризують такі слова відозви »Do громадянства« Української Народньої Партиї: „Народ мусить бути нами покликаний до влади, а не до поділу чужої власності, як це робиться до цього часу“ (Див. згадані вже »Матеріали«, стор. 32).

Розходяться »праві« з »лівими« в справі церковній, бо всі праві партії мають в програмі автокефалію православної церкви на Україні, тимчасом як соціалістична демократія висловлюється за відділення Церкви від Держави. Але на практиці соціалістичні уряди часів Директорії відступали від тих зasad, бо мали в кабінетах міністрів »міністра культури« і підпирали фактично автокефалію української церкви.

---

^{*}) Матеріали до програми, тактики й організації Української Народньої Партиї. Випуск I. Київ-Віденъ, 1920. Стр. 25.

^{**) Див. »Do українських хліборобів«. Видання ініціативної групи »Українського Союза Хліборобів-Державників, Віденъ 1920 р.«, стор. 15, а також Вячеслав Липинський: Листи до Братів - Хліборобів в »Хліборобській Україні«, збірник I. Віденъ 1920. р., стор. 42—43.}

Що до справи земельної, то тут ріжниця більша. Коли праві укр. партії сходяться зі своїми противниками з ліва в тім, що земля до певної кількості мав бути примусово одібрана від великих власників і віддана безземельному та малоземельному селянству, то в двох точках програми їх основно розходяться. Перше: праві партії домагаються, щоб землю від власників одібрано за викуп (ліві—безплатно). Друге: земля мав перейти на власність працьовників, що її обробляти мають —після домагання правих. Що до соціалістичних партій, то світогляду певного, послідовного і для всіх однакового—вони в сій справі не виявляють. Загалом можна сказати, чим »лівіща« партія, тим ближче стойть вона до повної «соціалізації», яку найпослідовніше проповідують найлівіші С.-Р.

В цих двох точках »праві« стоять на непримиримому становищі. Та життя довело вже слушність їх поглядів; з дрібною земельною власністю мусіли погодитися фактично й формально не тільки соціалістичні уряди Української Директорії, але й комуністичні уряди Леніна та Раковського.

Щож до першого пункту (викупу), то безземельні й малоземельні українські селяне стільки разів вже заплатили за землю, на якій працюють—збіжжам, худобою, окремими хазяйствами (до хатнього урядження й віконнихшиб включно), цілими спаленими селами, а що найбільше—морем пролитої селянської крові,—що питання про викуп починає ставати все більше академічно-партийним, бо на практиці народ, раз переконавшися, що то значить земля »за дурно«, волів ліпше заплатити паперовими грішми (яких мав доста) »законному« властителеві, мати на

землю папір—»купчу« і раз на все спокій, а ніж платити такою дорогою ціною чужим наїздникам, не знати як довго ще.

Соціялістична демократія звичайно закидає правим українським партіям, що в сій точці воно обороняють поміщицькі інтереси. Цікаво отже як поясняють ту справу самі праві. »Укр. Народня Партія« дав в тій справі вичерпуюче пояснення: Партія »підpirає ідею викупу великовласницьких земель не з причини моральності й справедливості до покривджених поміщицьких інтересів, а тільки з причини фінансових інтересів Держави, бо тілько таким шляхом можна врятувати нашу валюту в середині й на зовні й положити кінець процесові самочинної промітивної девальвації, яка всею свою вагою впаде на трудове селянство, робітництво і трудову інтелігенцію. Грошова катастрофа загрожує нам, як натуральний наслідок надмірної продукції революційного грошового станка, вона обеззінить усі грошові знаки, поставить народ в скрутне становище, бо не буде за віщо купити в чужих краях потрібного нам краму та інших виробів. Крім того, приймаючи ідею викупу, ми підриємо заміри великоzemельних реакціонерів до повороту старого режіму і рятуємо наше селянство від їх помсти, а народне господарство рятуємо від руйни« (Обіжник У. Н. П. до партійних організацій, Камінець-Подільський в вересні 1919. р. *).

Та коли на перший погляд може здатися, що ріжниця між програмами правих і лівих партій загалом не в така велика,—цілком інше врахіння являється при аналізі так-би мовити »пар-

---

* Матеріали, стор. 26.

тійної психольогії», партійного світогляду, який дав напрям цілій практичній роботі на полі політичному й національному та означає поступовання як самих партій, так і їх вождів.

Соціялістичні українські партії за основу своєї діяльності беруть в першій і найбільшій мірі роботу в напрямі класовому, — праві-несоціялістичні—в напрямку загально-національнім. Класова діференціяція, поділ на класи та углублення класової ріжниці є головною ціллю в роботі соціялістичних партій; національна єдність, компроміс між класами во імя національно-державної ідеї—це не тільки загальні підвищені психольогії правих партій, але стимул до їх праці, причина й ціль самого їх істнування.

«Я насамперед соціаліст,—а тоді вже Українець»—, так заявив київським журналістам лідер українських соціальних-демократів і голова Генерального Секретаріату Української Центральної Ради Володимир Винниченко в літі 1917. року в Київі для того, щоби оправдати себе й українську соціялістичну демократію перед закидами, що вона хоче зрадити »єдиний російський революціонний фронт«.

Другий видний діяч Укр. С. Д.—Борис Мартос, прем'єр міністр часів Директорії заявив якось на Раді Міністрів Української Народної Республіки, що »коли Україна не буде в усім побудована після програми його партії, то він не хоче ніякої України« *).

І це не були тільки слова перших людей серед української соціялістичної демократії—це була послідовна програма цілої їх практичної діяльності.

---

*) Д-р. Осип Назарук: Рік на Великій Україні. Відень 1920. Стор. 110.

Тому українська соціалістична демократія ще в Центральній Раді йшла під гаслом оборони «єдиного російського революціонного фронта».

Тому чільні мужі Укр. Центр. Ради проф. М. Грушевський та В. Винниченко їздили (в квітні 1917. р.) до голови »совета салдатских депутатов« Таска з запевненням, що Центр. Рада не об'явить »явочним порядком« автономії України—і справді вона не об'явила...

Тому ради спасіння російської держави Генеральний Секретар військових справ У. Ц. Р. Симон Петлюра підписував разом з Керенським наказ про славнозвісний »Тарнопільський наступ« (в червні 1917. р.).

Тому в ті самі часи Генеральні Секретарі У. Ц. Р. Симон Петлюра та Микола Ковалевський (перший У. С. Д.—другий У. С. Р.) виголосували з таким завзяттям »ганьба!« на невелику ще тоді групу українських самостійників під проводом А. Степаненка, М. Міхновського та ін. (на перших військовому та селянському з'їздах у Київі).

Тому після наказів Генер. Секретаріату У. Ц. Р. в літі 1917. р. українським полком »Богданівцями« було подавлено повстання »Полуботківців«, другого таки українського полка, що хотів скинути в Київі московську владу з Пів відпоручником полковником Оберучевим і всю владу в Київі тай на цілій Україні віддати Українській Центральній Раді.

Тому Центр. Рада за згодою головне української соціалістичної демократії (—бо деякі жідівські представники були проти—)приняла від Керенського (в серпні 1917. р.) „куцу“ автономію для пяти українських губерній—лише аби не сваритися з московською демократією і не

роздирати »єдиного російського революціонного фронта«.

Тому нарешті українська соціалістична демократія в ·Укр. Центр. Раді уперто не хотіла проголосити самостійності України, аж поки російські большевики фактично не примусили У. Ц. Раду оголосити (в січні 1918. р.) 4-й універсал про самостійність України тай то, як пише Голова Центр. Ради і лідер українських С.-Р. проф. Михайло Грушевський: »...по довгих і великих ваганнях..., щоб відпали всякі підозріння на те, що самостійність України буде формою української реакції, чи української національної виключності...«*).

Другий лідер української соціалістичної демократії — В. Винниченко пояснює, чому це було так: » .уважали небезпечною для революції ідею сепаратизму, бо вона могла розбити революції і сили всієї Росії« **).

Цілком інша національно-політична ідеологія керувала вже тоді правими партіями.

»... Всякий Українець, котрий бореться за вільну Україну, і всякий чужинець, котрий наше право до повної незалежності фактично визнав—наш союзник, хоч би його погляди в інших справах не відповідали поглядам нашої партії. Всякий український робітник, котрий вирікається ідеї вільної України і тим самим служить чиїмсь чужим державним чи національним інтересам в Україні, і всякий чужинець, котрий во ім'я цих чужих інтересів на нашій землі виступав проти визвольних змагань українського народу—наш ворог, хоч би по своїм поглядам

*) Проф. Грушевський: Роковини Української Незалежності. (Американське »Нове Життя« ч. 3.)

**) В. Винниченко: Відродження Нації, I, стор. 43—44.

в інших справах (підкреслення мов *B. A.*) він стояв дуже близько до поглядів нашої партії^{*)}.

Так писав Вячеслав Липинський, складаючи програму для »Української Демократично-Хліборобської Партиї« в літі 1917. р., саме тоді, може в той самий день і годину, коли В. Винниченко висловлював своє вище наведене *credo* перед київськими журналістами.

І ті слова В. Липинського були не тільки його словами, це був сталий світогляд, певний, міцний ґрунт, з якого ніщо, ніякі обставини, в ніяку добу не могли зіпхнути Українців правих—несоціялістичних партій і напрямків.

Тим треба пояснити, що ніколи й ніде праві українські партії не виступали проти соціялістичної Центральної Ради,—навпаки скрізь її обороняли перед нападами не тільки чужоземних демократій і недемократій, а навіть її власних членів, без огляду на те, що Ц. Р. відцуралася від Українців правого напрямку, проголосивши їх ворогами українського народу.

Наведу й до того кілька прикладів.

1. В. Липинський згадує^{**)} як Генер. Секретар У. Ц. Р. С. Петлюра заборонив йому організувати в м. Полтаві військовий загін, що мав стати в оборону Укр. Центральної Ради, і то тільки тому, що В. Липинський був самостійник і „пан-поміщик“. Той »пан-поміщик« скорився наказові С. Петлюри (хоть мав повну фізичну спроможність не коритися), бо С. Петлюра заступав тоді українську владу.

^{*)} Сергій Шемет: До історії Української Демокр. Хлібор. Партиї (Хлібор. Україна, I, стор. 56.).

^{**)} Листи до Братів-Хліборобів (Хлібор. Україна, I, стор. 10—11).

Я вважаю за корисне вже від мене продовжити ті спогади. Отже, без огляду на таке поступовання супроти нього Симона Петлюри—В. Липинський не переставав і надалі бути найгарячішим оборонцем Центральної Ради проти »советов«, що хотіли повалити владу Ц. Ради на Україні. Многократно й енергічно виступав він також проти члена тоїж Ц. Ради салдата Матяша, який тоді завзято провадив усунення влади Ц. Ради і передачі всієї влади до рук неукраїнських »советов«. (Пізніше, в грудні 1918. р., той самий вже »колишній член У. Ц. Р.« Матяш організував більшевицьке повстання проти Директорії в Константиноградському повіті на Полтавщині).

2. Під час з'їзду 28-30. квітня 1918. року партія Українських Хліборобів-Демократів не могла погодитися з »Союзомъ Земельнихъ Собственниковъ« через те, що »Союзъ« хотів скинути Центр. Раду, а Хліб.-Демократи стояли конче за компроміс, хоч з як немилою їм через земельну політику, але в кождім разі українською—Центральною Радою. Тимто й скинення Ц. Ради та обрання за Гетьмана П. Скоропадського відбулося 29. квітня—без офіційльної участі Української Демократично-Хліборобської партії, бо в той день через заборону німецької влади навіть не могли відбутись призначенні збори Хліборобів-Демократів. *)

3. Незапротестовання проти розгону Ц. Р. німецькою владою Х. Д. В. Липинський ставить в вину П. Скоропадському як велику похибку

---

*) Сергій Шемет: До історії У. Д.-Х. партії (Хлібор. Україна, I, стор. 70.).

так само як пізніше оголошення федерації з Росією. *)

Так само актом національно-державної ваги треба вважати протест »Всеукраїнського Союза Хліборобів-Власників« до ради салдацьких депутатів німецьких військ м. Київа, протест, що відіграв дуже значну роль в завішенню зброй німецькими військами проти війська Директорії. Ось як українські хлібороби несочіялісти пояснювали тоді своє становище супроти соціалістичної, але української Директорії:

»З тими, що повстали, в розрішенню соціально-економічних проблем у нас мало спільноти, навіть більше ворожості, але одно нас з ними об'єднує: вони сини тогож самого, що й ми віками національно-пригніченого народу; вони плоть од плоті, кров од крові тогож самого многострадального народу, який на протязі своєї історії національно виніс немало страждань і мук.

От через що вони нам рідніші та дорожчі, ніж ті, що зараз разом з Вами розстрілюють їх з гармат та кулеметів...« **)

Тих хліборобів, що підписали цей протест, шукали московські добровольці в Київі, щоб розстріляти за наведену відозву. Цікаво, що коли Гетьман уступив і Директорія обняла владу над Україною, то від тих самих хліборобів було відряджено делегацію з протестом проти руйницької та анти-державної політики тодішнього уряду, яка політика тяжко відбивалася на працюючому хліборобському населенню. Та

*) В. Липинський: Листи до Братів Хліборобів (Хліб. Україна, I., стор. 8.).

**) Матеріали до програми У. Н. П., стор. 42.

делегація дістала від Директорії буквально таку відповідь; »Ми рішили по жертвувати хліборобами!«

Справді, дальша політика Директорії: скликання »Трудового Конгресу«, »трудових Рад« і інш., була жертвою не тільки українськими хліборобами, які туди доступу або не мали, або мали дуже обмежений, з великими перешкодами — ціла та політика безоглядного нищіння національного майна, політика безладдя й хаосу була жертвою цілою Державою Українською во імя не знати чиїх інтересів...

Українська соціалістична демократія заключила з Німцями Берестейський мир ціною майна власне українського хлібороба, бо, очевидно, що ні збіжжа, ні худоби, ні цукру не могли Німцям постачити ані пролетаріят та безземельне селянство, ані трудова інтелігенція як українська, так і московська та жидівська, яких в той час представляла Українська Центральна Рада.

Отже коли по тім договорі (в кінці березня 1918. року) українські хлібороби домагалися, аби прийнято було до Ц. Ради їхніх заступників, то в тім їм було категорично відмовлено. *)

Далі укр. соціалістична демократія дуже охотно заключав договори як з Польщею (Уряд С. Петлюри), так охотно готова увійти і входить в порозуміння з московськими большевиками. (Відомо, що В. Винниченко і С.-Д. Чеховський, перший прем'єр міністр часів Директорії, за всяку ціну намагалися заключити договір з большевиками і в тім напрямку вели енергічні переговори з Чічеріним. Пізніше укр. ко-

---

*) Сергій Шемет: До історії Укр. Х.-Д. Партиї (Хліб. Укр., I., стор.68.).

муністи і т. зв. „Боротьбисти“—С.-Р. увійшли в згоду з московськими урядами Раковського.) Укр. соціалістична демократія в тих переговорах і порозуміннях охотно готова принести жертви чим може й не може, як українською територією, так навіть своїми програмовими принципами. Наприклад в переговорах з Польщою соціалістичні уряди С. Петлюри не тільки відмовляються на користь Польщі від Галичини, Холмщини й Волині, але й гарантують привілеї для польських поміщиків на Вкраїні, де вони творять ›національну меншість.‹ Дарма було вимагати українським хліборобам-несоціалістам чогось подібного—їм одмовлено нераз в більш скромних просьбах, хіба через те, що вони творять на Вкраїні ›національну більшість...‹

Строга послідовність в національно-політичній програмі не дозволяє правим укр. партіям ніякого компромісу з чужинцями ціною уступок територіальних, чи яких інших.

›Хай Польща віддасть нам всю Русь з Володимиром, Львовом, Ярославом і Перешилем, бо козаки, поки сил стане, від тієї умови не відступлять— так казав в 1656. р. польським послам Гетьман Богдан Хмельницький.

І сьогодня після 264 літ нічого додавати до цих слів, а від них відіймати не маємо потреби. Ніяких договорів з ніякими українськими політиками, котріб ці наші споконвічні бажання анулювали й наші землі ›відступали‹—українська нація не може визнати *).

›Українцеві нема життя ані під Леніним, ані під Пілсудським. Нема життя навіть у тих ›українських республіках‹, що під патронатом

---

*) До Українських Хліборобів, стор. 10.

Мосви, чи Польщі моглиб на якийсь час появитись.^{« *})

Так мав виглядати поступовання правих партій що до закордонної політики й союзів з сусідами.

Щож до союзів в обороні інтересів клясових, на те находимо просту й характерну відповідь в § 7 обіжника У. Н. П. в справах тактики партій:

»Не піддержувати жідного контакту і не входити в жадні порозуміння з партіями, що стоять в обороні великоzemельно-власницьких інтересів, бо ті партії виявили свою реакційність, нерозуміння пореволюційної ситуації, нездатність творити державу на нових підвалах, накреслених революцією, і показалися цілком ворожими інтересам українського народу, що й спонукало демократичні й національні елементи відколотися від Союза землевласників і заложити український Союз селян-хліборобів, який і поклав початок к У. Н. П.^{« **)}

* * *

Гадаю, що всі вищенаведені уступи з власноручних писань (а че слова противників!) і більш або менш всім відомі факти, характеризують в достаточній мірі обидві групи української демократії: соціалістичну—ліву й несоціалістичну—праву.

Резюмуючи все вищенаведене можна сказати, що девізом першої було: »все для соціалізму—ціною інтересів національних!« (українських!); другі, навпаки, піднесли гасло: »все для Української Держави—ціною клясових інтересів!«

^{*)} В. Липинський: Листи до Братів-Хліборобів (Хліб. Укр., I.) ст. 41.

^{**) Матеріали до програми У. Н. П., стор. 25.}

Перші за всяку ціну тримали «єдиний революційний фронт», хоча він був і російський, другі намагалися, хоті і безуспішно, витворити єдиний національний український фронт.

Перші все прямували до своєї мети, шукаючи собі союзників і об'ронців серед чужих демократій і недем кратій;—знову другі ні на крок не відступали від принципу: «Все для Української Держави, все через український народ!»

Звідси з озумілай та любові над я, з якою праві українські партії все звертались до Галичан.

Др. Осип Назарук згадув як в «Подільський період» нашої історії «раві політичні групи намовляли П. Диктатора Східної Галичини, аби взяв до своїх рук всю владу від нездітної Директорії. *)

В тіж таки часи Головна Управа У. Н. П. ставить таке між своїми домаганнями с'ціялістичному урядові С. Петлюри:

«П. 7. Зміну курсу політики відносно галицького уряду й війська, бо виявлене доси відношення до них розламує національну єдість і шкодить будівництву Соборної України.**)

Найліпше ці відн сини до галицького війська характеризуються словами В. Липинського:

«... може одним із наших найбільших національних нещасть посідніх часів було те, що соціалістичний республіканський наддніпрянський уряд втягнув у свою національну руйнуючу політику одиницю, що ще була лишилася, національну силу й гордість нашу—Галиць у Українську Армію—(підкресл. В. Липинського)—армію, виховану в принятій від давна Галичанами само-

*) Рік на Великій Україні, стор. 204.

**) Матеріали до програми У. Н. П., стор. 39.

стійницькій державній ідеольгії, армію патріотичну й національну, що одначе в справах наддніпрянських пр'явила стільки геройчної посвяти й доброї волі, скільки темноти й несвідомості.« *)

Як відомо, в'даношення С. Петлюри та його соціалістичних урядів до Галичині і до галицької армії було зовсім інше, принаймні в »Камянець-Подільськім періоді«, тим то й не дивно, що чільного діяча У. Н. П. Мик'ялу Чудинова-Багуна уряд С. Петлюри вкинув до вязниці, хоча й »без подання причин«, і випустив аж по довгій голодівці. **)

Тут до речі буде згадати, що й сама У. Н. П. організувалася в Галичині:—»організації збори відбулися в Станиславі 15. травня 1919. р.—На Великій Україні У. Н. П. і партія Хліборобів-Демократів все були в напів нелегальному становищі, остання навіть за часи Гетьмана, не говорячи вже за часи Центральної Ради. (Див. наприклад, в яких умовах дівдилося організовувати її з'єзди та загальні збори. Спомини С. Шемета, Хліб. Україна, I., стор. 64, 67, 73).

* * *

Щоб довершити характеристику українських правих партій та організацій, вважаю за слушне згадати в кількох словах про їх чільних мужів.

*) Листи до Братів-Хліб. (Хліб. Ukr. I.), ст. 15. Коли ця стаття вже була скінчена, прочитав я в ч. 64. »Українського Прапора« (Віден. 25. XII. 920.) »Лист Українського Союза Хліборобів-Державників до старшин і ко-заків Української Армії.« Цей лист ще раз підpirає дану мною характеристику українських правих партій.

**) Др. Осип Назарук—»Рік на Великій Україні«—, стор. 254.

На чолі Української Демократично-Хліборобської Партії стоять широко знані на Великій Україні брати Володимир та Сергій Шемети, Микола Міхновський, В. Липинський. До неїж належить славнозвісний український публіцист Дмитро Донцов (колишній український С.-Д.).

Відозну »Українського Союза Хліборобів-Державників« підписали крім С. Шемета та В. Липинського ще Дмитро Дорошенко (колишній С. Ф.—один із найдіяльніших членів Т-ва Українських Поступовців) і Олександер Скоропис-Йолтуховський (так само один з перших членів Революційної Української Партії, з якої потім повстало У. С.-Д. Р. П.).

Найвидніше місце в організації У. Н. П. займає Микола Чудинів (Богун), бувший член центрального комітету У. С.-Д. Р. П., славнозвісний організатор У. С.-Д. гуртів на Полтавщині, близький співробітник і колишній однодумець і товариш С. Петлюри та В. Винниченка.

Секретарем У. Н. П. в інженер Микола Байєр, колишній член партії Українських Соціялістів-Федералістів.«

Цікавим отже є, що до організаторів правих-несоціялістичних партій належать не тільки давно знані українські патріоти-несоціялісти, але також і видатні діячі серед соціялістів, що перейшли до правих партій, очевидно, добре наперед над тим розмисливши.

* * *

Сторонному читачеві, необзняйомленому з українськими обставинами можуть здатися дивними такі факти:

1-е. Чому українська соціялістична демократія, стоячи при владі в Українській Державі, з

таким завзяттям не пускала до державної роботи правих українських партій? Адже, що писали й говорили »праві« в червні 1917. року, те силою річей мусіли запровадити в життя (може й помимо своєї волі) »ліві«, (в січні 1918. року та й пізніше) і колиб »ліві« раніше й послідовніше провадили те, що писали й говорили »праві«, то Бог знав, чи такби виглядала тепер Українська Народня Республіка, як вона виглядає?...

2 е. Чому натомість ліві все орієнтувалися (тай доси ще »орієнтується«) на чужинців, головно на московську демократію?

Приводжу пояснення як з одного, так і з другого боку. От як характеризує ті відносини (що до Москвинів) лідер Партії У. С.-Р. проф. Михайло Грушевський:

»Я скажу різко, але справжніми словами: Це духовне холопство, холуйство раба, якого так довго били по лиці, що не тільки забили в нім всяку людську гідність, але зробили пристильником неволі й холопства, його апольгетом і панегіристом...—Таким холопством вважаю ту вірність, ту служебність не за страх, а за совість, глибоку й непобориму, поколіннями виховану, яку українське громадянство виявляло, в одних частях менше, в інших більше супроти державних, культурних і національних інтересів Росії й великоруського народу«. *)

Ідеольог правих українських партій В. Липинський більш менш так пояснює ті відносини. **)

*) *М. Грушевський*: На порозі Нової України, ст. 10.

**) Див. цілу Його статтю: Українська надцніп. інтелігенція й укр національна ідея (Хліб. у країна I.), особливо стор. 15, 16, 23, 25, 36, 40 й інші.

Наддніпрянська українська соціялістична демократія, вихована в московсько-азіатському (не європейському) розумінню соціалізму й демократизму в відірвана від рідного українського ґрунту. Пересякнута московською психольогією, втративши свої історичні традиції, вона не можна була вивести свій народ на шлях національно-державного будівництва. Замість здорового патріотизму, опертого на народнім світогляді та його історичних традиціях, вона видвигнула патріотизм меркантильний,—Україну »розміняла на десятини«, убила в народі національну самоповагу, відняла у нього імпульс до національно-державної творчості. Не маючи з початку охоти, а далі сил створити свою державу, не маючи міцного коріння у власному народові,—українська соціялістична демократія могла бути лише посередником між українським народом і чужими урядами—чи то урядами Керенського, Німців, Пілсудського, Антанти,—а чи Леніна, Раковського та інших, яких доведеться. Ціною того посередництва намагалася вона дістати від чужинців владу над українським народом. (Тут здається мені до речі порівняти сучасних українських соціалістів з колишніми »наказними« гетьманами, що діставали булаву від польських крулів або московських царів *B A.*)

Раз діставши до влади укр. соціалісти хотять зберігти її за собою за всяку ціну, пустити ж до співробітництва справжнього українського хлібороба не можуть, бо певні того, що з ним вони не в силі витримати конкуренції.

Справжній український хлібороб, звязаний з українською землею не тільки своєю та батьків працею, але й кровію його дідами (а тепер і ним самим) в її обороні пролитою,—що зберег

історично-національні традиції, що не спролетаризувався й не зденаціоналізувався ще—раз взявши владу до своїх твердих рук,—легко вже й не випустить,—а що мав в цілім своїм народі міцне коріння, то не потрібуватиме собі піддержки ні від »революційної Росії«, ані від »контр-революційної Антанти«,—а тим більше не заплатить за неї такою дорогою ціною. Тому й сусіди та й Антанта волів (бодай поки що *B. A.*) мати на Україні—такий милий, молодий і демократичний уряд, що повсяк час готовий їм на всякого рода »уступки« та »концесії«, аніж твердий кулак українського »куркуля«, котрий не звик дорого купувати, а дешево продавати...

Роля української соціалістичної демократії в державній творчості була отже—руйнуючою. Але зруйнувавши власну державу, вона натомість збудувати нічого не змогла, для тогож, щоб не пустити до влади своїх конкурентів зправа—власне справжнього Українця-хлібороба,—уживала вона союзу з чужинцями зовні, а з середини найбільш могутнього за свої часи засобу—демагогії. Бідного, темного українського пролетара та безземельного або малоземельного українського мужика вдалося, правда, укр. соціалістичної демократії відтягти від правої української демократії шляхом неіснуючих надій та потурання найнизчим інстинктам маси.—але привернути його до себе, укр. соціалістична демократія не могла, а кинула натомість в обійми московського большевика-централіста, а що найголовніше, хочай по своєму—але московського патріота (підкресл мов *B. A.*). Скоштувавши раз тих »братніх« »соціалістичних« обійм—український мужик тепер пручастіться чим дальше,

то все більше. Прийшло каяття, та не знати, чи прийде вороття.

Роля укр. соціалістичної демократії в державнім будівництві України скінчена. Саме тепер отсе, на наших очах перегорнуто сторінку української історії і кожна сторона мав спроможність тай обовязок переглянути свою минулу діяльність та добре розмислити—як над своїм минулом, так і над будуччиною. Якіж перспективи в майбутньому відкриваються для українських партій як »Правих« так і »Лівих«?

»Трьох синів рідних мав сьогодня наша мати—спільна наша людська громада—Україна: хлібороба-гетьманця й неомонархіста, більш або менш соціалістичного інтелігента-демократа й республіканця і пролетаря-большевика та інтернаціоналіста. Мати наша тяжко хвора. Всі сини її по-іжнені, кволі, слабосилі, й сильної об'єднуючої їх всіх національної ідеї вони досі для громади своєї сотворити були не в силі.

Тільки один інстинкт любови сина-громадянина до матері-громади може подиктувати нашому розумові те, що для врятування України, для зорганізування нашої громади в націю потрібно...«

Такими словами закінчув свої »Листи до братів-хліборобів«—В. Липинський. *) — Яж від себе заключу хіба ще одним уступом з вірша Гетьмана Івана Мазепи, з котрого я взяв собі епіграф:

Зжалься Боже України
Що не в купі мав сини!...

31. XII. 1920.

---

*) »Хлібор. Україна« I, стор. 62.

